

CSF TIRANA
2023

Кључне Препоруке

Тематске Радне Групе за Климину и Зелену Агенду

Српски

OPEN SOCIETY
FOUNDATIONS
WESTERN BALKANS

#CSFTirana2023

ОТКЉУЧАВАЊЕ НАПРЕТКА

Европска будућност Западног Балкана

Коју предводи:

**Институт за добро управљање и политике животне средине и
климатских промена
(ИРЕСС) (Северна Македонија)**

Аутори:

Тони Поповски и Јадранка Иванова

Сарадници:

Радица Коцева, Ермелинда Махмутај, Ивана Војиновић и Орнела Чучи

Рецензија:

Изабел Јоанидес

О процесу

Овај Документ о политикама је израдио Институт за добро управљање и политике животне средине и климатских промена (IPECC) као лидер Тематске радне групе (ТРГ) за климу и Зелену агенду при Форуму за грађанско друштво и аналитичке (think tank) организације за 2023 годину (CSF2023), Берлинског процеса. Ставови наведени у Документу о политикама су обликовани кроз свеобухватан процес консултација, укључујући представнике грађанских организација, чланове ТРГ за Климину и зелену агенду и заинтересоване стране из 6 земаља Западног Балкана (ЗББ), истакнуте експерте из ЗББ и Европске Уније (ЕУ), као и кроз радно истраживање представљено у Уводним радовима, и увиде добијене путем састанака и заступања. Процес обухвата три консултативна састанка у које је било укључено 266 заинтересованих страна и чимбеника, као и хибридни конференцију са 102 учесника. Ове препоруке су резултат фокусираних и свеобухватних залагања Тематске радне групе за Климину и Зелену агенду.

Овогодишње консултације су у фокусу имале тему „Инвестиције у зелену инфраструктуру“, истичући притом значај тема „Добро управљање у сфери животне средине “ и „Биодиверзитет и заштита природних ресурса“. У овом документу тема „Инвестиције у зелену инфраструктуру“ обухвата пројектне инвестиције усмерене ка смањењу загађења, укључујући, али и не ограничавајући се на: третман отпадних вода, управљање отпадом, одржив транспорт и оснаживање природних решења¹. Главни изазови и активности потребне у шест земаља Западног Балкана (ЗББ) су заједнички мапирани, анализирани и повезани са препорукама, у циљу њиховог ефикасног и делотворног решавања. Ове препоруке ће бити представљене лидерима Европске Уније (ЕУ) и ЗББ током Самита Берлинског процеса у 2023 години, који је планиран за октобар 2023 године у Тирани.

¹ Као што је дефинисано у Комуникацији ЕК 52013DC0249
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52013DC0249>

Контекст политике ЕУ и Западног Балкана о клими и Зеленој Агенди

Формулисане препоруке су уско повезане и доприносе постизању кључних циљева Зелене агенде за Западни Балкан, која се ослања на регулаторне реформе у региону, да би их усагласила са циљевима Европског Зеленог споразума, као и на релевантне инвестиције које су део Економског и инвестицијског плана за Западни Балкан (EIP), који се спроводи кроз механизам Инвестицијског оквира за Западни Балкан (WBIF). Зелена агенда за ЗББ се сматра кључним покретачем транзиције ка модерној, угљенично неутралној, климатски отпорној и ефикасној привреди, у погледу ресурса земаља из ЗБ и региона.

Током израде Документа о политикама, као и препорука које су његов саставни део, увиди из редовних годишњих извештаја, објављених од стране Европске комисије о напретку земаља Западног Балкана у процесу приступања ЕУ, су били детаљно испитани и представљали су кључну алатку за праћење усаглашености земаља-кандидаткиња са стандардима и вредностима ЕУ. Такође, узета је у обзир и нова методологија приступних преговора која је почела да се користи 2020-те година, стављајући фокус на релевантна преговарачка поглавља: Поглавље 22 – Регионална политика и координација структурних инструмената у Кластеру 5 - Ресурси, пољопривреда и кохезија, и Поглавље 27 – Животна средина и климатске промене у Кластер 4 – Зелена агенда и Одржива повезаност.

Недавно објављени извештаји Европске Комисије за све земље ЗББ су забележили да, што се Поглавља 27 тиче, Албанија, Црна Гора, Северна Македонија и Србија су већ досегле одређени ниво спремности, док су Босна и Херцеговина (БиХ) и Косово у раној фази спремности. Са друге стране, у односу на Поглавље 22, Албанија, Црна Гора, Северна Македонија и Србија су на средњем нивоу спремности, док су БиХ и Косово се у раној фази спремности.

Достизање правних тековина повезаних са Зеленом Агендом

Зелена Агенда је темељни стуб у ангажовању ЕУ ка земљама Западног Балкана, нарочито стога што се она провлачи кроз сложени процес интеграције у ЕУ. Она је пресликана у преговарачким кластерима поглавља ЕУ који покривају транспортну политику (Поглавље 14), енергетику (Поглавље 15), трансевропску мрежу (Поглавље 21) и животну средину и климатске промене (Поглавље 27). Искуство неких најновијих земаља-чланица ЕУ је доказало да имплементација Поглавља 27 представља један од финансијски најсложенијих аспеката у процесу приступања; испуњавање услова из овог сегмента правних тековина захтева значајна финансијска средства за развој критичне инфраструктуре, нарочито у области вода и управљања отпадом. Поред тога, постизање климатске неутралности захтева додатно финансирање приватног сектора, будући да он треба да уведе еколошке, социјалне и управљачке принципе (ESG) у њихове корпоративне политике и праксе, као и да смањи своје емисије. Инвестиције у очување биодиверзитетота су кључне за постизање климатске неутралности; из тог разлога, министри ЕУ су позвали да се значајан удео, односно 30% буџета ЕУ и Наредне генерације расхода ЕУ намењене одговору на климатске промене, усмери ка биолошкој разноврсности и природним решењима за очување биолошке разноврсности.²

Неке од земаља Западног Балкана су израдиле процену инвестицијских потреба које се односе на Поглавље 27, свеукупно или за поједине компоненте законодавства, која показује знатне трошкове имплементације. Србија је проценила потребе од 12 милијарди Евра (из 2021 година)³ за испуњавање захтева Поглавља 27, док су потребе Црне Горе за имплементацију Акцијског плана за постизање одредница за Поглавље 27, за период 2021 – 2025 године, процењене на приближно 483 милиони Евра.⁴ У 2017 години, Северна Македонија је проценила потребе од 1,2 милијарди Евра за имплементацију директива ЕУ које се односе на Урбане отпадне воде, и Воду за пиће.⁵ Финансијске потребе за имплементацију истих директива од стране Албаније износе 3,5 милијарди Евра.⁶

Налази Европске комисије, наведени у Годишњим извештајима о напретку за 2022 годину показују да земље ЗБб имају слабе и ограничене административне капацитете, умерени ниво усаглашености са правним тековинама ЕУ, као и да су

² <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11829-2020-INIT/en/pdf>

³ Изјава државног секретара српског Министарства за заштиту животне средине, за време Лидерског дијалога „Имплементација Зелене агенде за економски и друштвени просперитет Западног Балкана“ одржаног 6-7 јуна 2023 године у Тирани

⁴ <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Montenegro%20Report%202022.pdf>

⁵ ИПА пројекат: Развој национална студије о водама, EuropeAid/136505/IH/SER/MK (2017)

⁶ Пројекат финансиран од агенције СИДА, Преговори о водама и подршка инвестицијском планирању, Албанија (2023)

у раној фази имплементације правних тековина ЕУ које се односи на животну средину. Обимне законодавство ЕУ о животној средини и климатским променама, које се још убрзаније проширује Зеленим договором ЕУ, додатно повећава заостајање реформи у земљама Западног Балкана. Ова ситуација повећава потребе од додатних финансијских средстава, да би се ублажио притисак на националне буџете, током целог периода приступања у чланство ЕУ. Решавањето овог диспаритета захтева значајне и брзе инвестиције у сектор животне средине и климатских промена.

Недостатак доступних средстава за финансирање зелене инфраструктуре представља кључни изазов са којим се ЗБб суочавају. Изазов је тиме већи због слабог административног капацитета за делотворно кориштење већ одобренних ЕУ фондова, чиме се додаје нови слој комплексности већ постојећој тешкој ситуацији која произлази из потребе за више финансијских средстава.

Посвећеност ЕУ Зеленој агенди за Западни Балкан и знатне инвестиције кроз Економски и инвестицијски план (EIP), наглашавају значај доброг управљања животном средином. Истовремено, то представља јединствену могућност да се убрза транзиција региона ка зеленијим економијама. Поглавља 22 и 27 играју кључну улогу у напорима ЗБб за постизање одрживог развоја. Спровођење ових поглавља захтева значајне административне капацитете и стратешко планирање.

Постојећи оквир инструмента предприступне помоћи (ИПА), иако представља чврсти основ за грађење капацитета земаља за планирање и управљање фондовима ЕУ и за спровођење правних тековина ЕУ, показује своја ограничења у односу на постизање жељених резултата. Из тог разлога, земље Западног Балкана траже повећања иновативних механизма заснованих на принципу солидарности, укључујући и логички и оперативни оквир Кохезионих фондова. Од кључног је значаја да ЕУ и земље Западног Балкана коначно нађу начине за ефикасно спровођење у пракси основног принципа из ИПА, чији је циљ да предприступне земље стекну вештине потребне за управљање пост-приступним фондовима ЕУ. Отуда, земљама треба дати скупоцене прилике да стичу релевантна искуства на путу ка учлањењу у ЕУ.

Горенаведени фактори наглашавају потребу од промене парадигме, која обухвата дизајн финансијске подршке ЕУ као и преконфигурисање њене управљачке структуре и оперативних пракси. Промена треба да узме у обзир тежњу земаља Западног Балкана ка чланству у ЕУ, потребу да се створи учинковит систем оријентисан ка резултатима, уместо политичке коректности, заснован на принципу више нивоа владавине, укључујући регионалне, локалне и друге јавни власти, као и грађанско друштво и приватни сектор.

Препоруке

I – Побољшане инвестиције Западног Балкана у зелену инфраструктуру

1. Европска Унија (ЕУ) треба да додатно повећа своју подршку за земље Западног Балкана кроз успостављање механизма за финансирање који су изграђени на солидарности и приступа са више нивоа власти. Овај механизам треба да као свој примарни циљ има адресирање финансијских потреба земаља Западног Балкана, због постизања усаглашености са правним тековинама ЕУ и због транзиције ка угљенично неутралном друштву. И поред тога што ИПА даје солидну основу за развијање инструмента који је доста усаглашен са циљевима и оперативном логиком кохезионих фондова ЕУ, она је ипак показала одређена ограничења што се тиче убрзања интеграције ЗБб и испуњавања стандарда ЕУ. Европска комисија треба да предложи законске мере за даље прилагођавање и усвајање овог механизма за финансирање, обезбеђујући истовремено и његову усаглашеност са Кохезионом политиком ЕУ после 2027 године, као и његову делотворност у вишегодишњем финансиском оквиру ЕУ 2028 – 2035. Такође, од суштинског је значаја да механизам садржи активно учешће регионалних и локалних јавних власти, грађанског друштва и приватног сектора, чиме ће се створити снажан осећај власништва код односних чимбеника. Даље, **ЕУ треба да се постара да се програмирање и управљање механизма за финансирање заснива на инклузивности и транспарентности** у току целог животног циклуса пројеката, од њиховог првотног планирања, све до њихове имплементације. Транспарентност подстиче укљученост, јача одговорност и помаже да се ублаже изазови који проистичу из бирократије, ограничавања капацитета и потенцијалних случајева корупције.

2. ЕУ, Земље Западног Балкана, међународне организације и финансијске институције треба да заједно раде на успостављању „Регионалног центра ЗББ фокусираног на инфраструктурне пројекте“ у циљу јачања регионалне сарадње кроз заједничко планирање и унапређивање имплементације пројеката зелене инфраструктуре, као и привлачење и обједињавање вештих и искусних професионалаца из региона, који поседују потребну експертизу и способности. Очекивани резултати би обухватили убрзану мобилизацију и апсорпцију европских, билатералних, мултилатералних и националних фондова, синергију и избегавање дуплирања напора. Постојећи капацитети, као што су они Секретаријата транспортне заједнице, треба да се искористе за идентификацију и промоцију пројеката у сектору транспорта, на пример, са регионалним утицајем.

3. ЕУ и Земље Западног Балкана треба да обезбеде довољно финансијске и административне подршке приватном сектору у региону, подстачући их да улажу сталне напоре ка плавој и зеленој/циркуларној економији. Ово обухвата и управљање отпадом, рециклирање, одрживу производњу и ефикасно кориштење ресурса, као и помоћ комерцијалном банкарском систему у земљама Западног Балкана, ради усаглашавања њихових финансијских услуга са захтевима ЕУ у сфери животне средине.

II - Побољшање доброг управљања у области животне средине и климатских промена, као суштински елемент за спровођење Зелене Агенде

4. Премијери, министри финансија и министри животне средине у земљама Западног Балкана треба да предузму брзе кораке за јачање капацитета националних власти и локалних самоуправа које имају надлежности у сфери животне средине и климатских промена. Ове активности треба да буду пропраћене фокусираним залагањима за јачање делотворности програмирања и управљања донаторским средствима, нарочито наглашавајући поглавља 22 и 27 и спровођење Зелене агенде. Истовремено, треба формулисати и спроводити снажне политике за задржавање запослених.

5. Процес јачања административних капацитета треба да се убрза, имајући у виду хитност питања. Тиме ће земље Западног Балкана бити у бољој позицији за хватање у коштац са сложеним усаглашавањима са захтевима у сфери животне средине и са постизањем климатске неутралности, и у сагласности са циљевима процеса интеграције у ЕУ и Зелене агенде. Националне и локалне административне структуре треба да буду подједнако обухваћене континуираном техничком и финансијском подршком. Грађанске организације могу да играју важну улогу у задовољавању одређених потреба у погледу капацитета, дајући тиме подршку земљама Западног Балкана у спровођењу правних тековина ЕУ о животној средини и клими, као и постизање климатске неутралности.

III - Повећање инвестиција у заштиту биодиверзитета и природних ресурса, које су најзначајније за ублажавање и адаптацију на климатске промене

6. Лидери земаља Западног Балкана треба да предузму одлучне мере да би се обезбедило одрживо финансирање посвећено очувању и обнављању непроцењивих природних ресурса у региону. Заштита биодиверзитета и екосистема је од суштинског значаја за постизање климатске неутралности земаља Западног Балкана, па стога треба постепено повећавати и финансирање за заштиту биолошке разноврсности, да би оно досегло 30% укупног националног буџета одређеног за заштити животне средине и климе у наредних пет година. Земље Западног Балкана треба да одмах усвоје законодавството за климатско усмеравање националних буџета.

7. Земље Западног Балкана треба да проактивно усагласе своје политике са „Стратегијом ЕУ о биолошкој разноврсности 2030-ту годину – Повратак природе у наше животе“. У центру овог усаглашавања је спровођење мера за постизање циљева за стварање кохерентне мреже добро управљаних заштићених подручја и заштите најмање 30% копнене површине Западног Балкана и 30% водне површине (мора), односно једна трећина која јесте или треба да буде строго заштићена. Ово представља 10% копна и 10% мора Западног Балкана.

8. ЕУ треба да обезбеди да најмање 30% њених финансијских средстава која се односе на климу у земљама Западног Балкана мора да се инвестира у биолошку разноврсност и у решења која полазе од природе. Ова решења су од суштинског значаја за старање о биодиверзитету, па средства треба усмерити ка побољшању ефикасности управљања заштићеним подручјима, обезбедивши усаглашеност са стратегијама и захтевима ЕУ повезаним са Натуром 2000, и стимулисањем локалних власти и становника да управљају руралним областима спроводећи зелене бизнисе, са циљем да се заустави даља урбанизација и иселјавање из руралних средина. Треба да се издвајају средства и за заштиту угрожених врста и за управљање прекограничним кластерима заштићених подручја и зелених коридора, тиме обезбедивши дугорочну еколошку повезаност у региону и успостављање партнерстава између различних органа задужених за заштиту природе и заштићених подручја, научних институција и грађанских организација из региона.

